

Zwoliński, Krzysztof

Stanisław Kalabiński (1923-1980)

Rocznik Mazowiecki 20, 93-97

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Zwoliński

Stanisław Kalabiński (1923–1980)

Stanisław Kalabiński, syn Stanisława Jana i Marii Teresy z domu Kijatkin, urodził się 20 sierpnia 1923 r. w Łucku w rodzinie zawodowego oficera Wojska Polskiego. Miał młodszego brata Bolesława.

Pierwsze nauki synowie pobierali od matki, która społecznie organizowała tzw. freblówki we wsiach, gdzie istniały placówki wojskowe.

Stanisław szkołę powszechną ukończył w Grodnie, gdzie też rozpoczął naukę w szkole średniej. Wynikało to ze zmiany miejsca pracy ojca. W 1930 r. dowódca pułku płk Stanisław Kalabiński został przeniesiony z Łucka do Grodna na stanowisko dowódcy Korpusu Ochrony Pogranicza, a w 1936 r. powołany na dowódcę piechoty dywizyjnej 30 DP, stacjonującej w Kobryniu. Ale zbyt długo rodzina Kalabińskich tu nie mieszkała. Pułkownik postanowił osiedlić żonę z synami w Warszawie, gdzie wynajął mieszkanie przy ul. Lwowskiej 7. Synowie zapisani zostali do warszawskich szkół. Stanisław uczęszczał do szkoły średniej im. Stefana Batorego.

Ze względu na wielki wpływ, jaki na kształtowanie postaw życiowych synów wywarła działalność ojca, nieco ją przybliżymy.

Początkowo 30 DP dowodzona przez gen. bryg. Leopolda Jana Cehaka, w której znalazł się płk Kalabiński, przygotowywana była w planach wojennych do działań na froncie wschodnim w składzie armii „Polesie”. Sytuacja uległa zmianie z chwilą opracowania planu „Zachód”, zakładającego przekazanie 30 DP do zachodniego planu operacyjnego w skład przyszłej armii „Łódź”. Pod koniec marca 1939 r. dywizja została przemieszczona do Działoszyna w rejon Łodzi. Kwatery polowa płk. Kalabińskiego wyznaczona została w Bełchatowie. Tu w 1939 r. spędził wakacje z ojcem 16-letni Stanisław junior Kalabiński. Zakwaterowany był w szwadronie kawalerii dywizyjnej jako koniowodny luzak. Ćwiczony od dziecka do jazdy konnej, Stanisław przeżył tu życiową przygodę. Opiekę nad nim sprawował ppor. Jan Krass, wtajemniczając go w arkana kawaleryjskiego życia. W końcu lipca 1939 r. płk Stanisław Kalabiński otrzymał nowy, poufny przydział służbowy. Miał dowodzić 55 DP tworzoną w wielkiej tajemnicy w Zagłębiu Dąbrowskim. On sam był Zagłębiakiem i pochodził z Sosnowca, co zostało zapewne uwzględnione przy tej nominacji. Dywizję miał objąć z chwilą ogłoszenia mobilizacji.

Tak też się stało. Dywizja pod dowództwem płk. Kalabińskiego z honorem wykonywała postawione zadania bojowe, walcząc do końca w obronie rodzinnej ziemi z napierającą armią niemiecką.

Po zakończeniu kampanii wrześniowej płk Stanisław Kalabiński nie poszedł do niewoli, tylko na początku października 1939 r. potajemnie wrócił do Warszawy. Tu wkrótce został aresztowany, uznany za jeńca wojennego i wywieziony do oflagu w Rothenbergu. W kwietniu 1940 r. przewieziono go z oflagu do obozu zagłady w Buchenwaldzie. Stąd w czerwcu 1941 r. trafił do więzienia w Radomiu. Przejęty przez gestapo 15 sierpnia 1941 r. został rozstrzelany.

Żyjąc pod opieką wykształconej, przedsiębiorczej i niezwykle troskliwej matki w okupowanej Warszawie, synowie Stanisław junior i Bolesław Kalabińscy kontynuowali naukę szkolną na tajnych kompletach. Stanisław w 1943 r. zdał egzamin maturalny na tajnych kompletach Liceum im. Władysława IV. W tym samym roku rozpoczął studia na wydziale humanistycznym – sekcja historii tajnego Uniwersytetu Warszawskiego. Proces studiów został przerwany wybuchem powstania warszawskiego 1 sierpnia 1944 r. Wcześniej obaj bracia kształcili się na tajnych wojskowych kompletach AK. Jako kaprale podchorążowie brali udział w powstaniu. Walczyli w Oddziale Osłonowym, dowodzonym przez por. „Steba”.

Po upadku powstania obaj bracia wywiezieni zostali do obozu jenieckiego. Po zakończeniu wojny, na zew matki nadany na falach polskiego radia, synowie 5 września 1945 r. wrócili z obozu Seedorf do Warszawy.

Stanisław kontynuował studia na Wydziale Historycznym UW, które ukończył w 1948 r., uzyskując tytuł magistra. W trakcie studiów aktywnie uczestniczył w działalności organizacji studenckich, jak „Bratnia Pomoc”, ZAMP, ZNMS. W latach 1946–1948 był prezesem studenckiego koła naukowego historyków. Równocześnie pracował zawodowo. Był zastępcą asystenta w Instytucie Historii UW, asystentem w Muzeum Wojska Polskiego, w Szkole Partyjnej PPR, a następnie Wyższej Szkole Partyjnej przy KC PZPR, dokumentalistą w Warszawskiej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich. Po ukończeniu studiów dostał etat st. asystenta w Instytucie Historycznym UW.

W 1949 r. wyjechał do ZSRR na studia aspiranckie na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Leningradzkiego. Ukończył je w marcu 1953 r., uzyskując tytuł doktorski. W tym samym roku został mianowany adiunktem w Instytucie Historycznym UW, a 30 VI 1954 r. związał się też zawodowo z organizowanym Instytutem Historii PAN. Początkowo pracował na stanowisku p.o. kierownika działu, a od 1954 r. kierownika działu. Dodatkowo w latach 1958–1962 był organizatorem i pierwszym dyrektorem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie. Przy jego udziale Muzeum stało się organizacyjnym i kadrowym zapleczem dla wydawania *Słownika Biograficznego Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*. Do śmierci zasiadał w Komitecie Redakcyjnym *Słownika*.

Pełnione rozliczne funkcje organizacyjno-administracyjne w połączeniu z dorobkiem naukowym i publicystycznym prowadziły do nadawania mu kolejnych stopni naukowych. Uchwałą Rady Państwa z 23 września 1963 r. powołany został na stanowisko prof. nadzwyczajnego w PAN. Tytuł naukowy profesora zwyczajnego nauk humanistycznych Rada Państwa nadała mu 6 lipca 1973 r.

W 1965 r. ożenił się z Aidą Sizową – skrzypaczką w Filharmonii Narodowej. W 1969 r. powołany został na kierownika Pracowni Dziejów Klasy Robotniczej, a w 1970 r. także na kierownika Zakładu Dziejów Nowożytnego Społeczeństwa i Państwa Polskiego.

Był człowiekiem o niespożytej energii i bardzo pracowitym. Angażował się w działalność regionalnych towarzystw naukowych, oświatowych i kulturalnych. Przez wiele lat uczestniczył w pracach Białostockiego Towarzystwa Naukowego oraz Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych Mazowieckiego Towarzystwa Kultury w Warszawie. W MOBN przewodniczył sekcji historii najnowszej, inicjując wielce bogatą problematykę badań regionalnych, sesji naukowych, opracowań i wydawnictw. Spod jego pióra wyszło wiele znakomitych pionierskich opracowań dotyczących dziejów przemysłu i klasy robotniczej tych regionów. Sam brał udział w organizowaniu regionalnych sesji popularnonaukowych na terenie Mazowsza, zabiegając przy tym o angażowanie lokalnych badaczy z różnych dziedzin wiedzy. Zawsze też służył im radą i pomocą. Prowadził odczyty w środowiskach nauczycieli, działaczy kultury na Mazowszu, Kurpiach i Podlasiu. Spotykał się z regionalnymi badaczami historii, skupionymi w terenowych stacjach naukowych MOBN. W 1970 r. został członkiem prezydium Komisji Historii Ruchu Zawodowego CRZZ i przewodniczącym zespołu naukowego. Wchodził

w skład kolegium redakcyjnego założonego w 1958 r. kwartalnika „Z Pola Walki”. Przez wiele lat był członkiem Rady Naukowej w Instytucie Historii PAN. Promował czworo doktorantów, w tym autora tego tekstu.

W 1976 r. dyrektor Instytutu Historii PAN powołał go na stanowisko kierownika trzech równolegle funkcjonujących pracowni naukowych: Zakładu Dziejów Społecznych Polski XIX i XX wieku; Pracowni Dziejów Klasy Robotniczej; Pracowni Dziejów Inteligencji i Środowisk Twórczych.

Dorobek naukowy Kalabińskiego liczy dziesiątki oryginalnych pozycji wydawniczych, w tym kilka wielotomowych i zbiorowych. Opracował ponad 200 biografii do *Słownika Działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*. Zamieścił liczne artykuły w czasopismach historycznych. W swojej pracy naukowej i edytorskiej skupiał się głównie na dziejach społeczno-politycznych i gospodarczych Polski z końca XIX i początków XX wieku. Interesował się szczególnie dziejami polskiej klasy robotniczej oraz rewolucji lat 1905–1907 i jej znaczenia w historii walk narodowo-wyzwoleńskich narodu polskiego. W zainicjowanych badaniach nad rewolucją 1905–1907 r. w Królestwie Polskim fundamentalną rolę spełniły wydane tomy źródeł: *Carat i klasy posiadające w walce z rewolucją 1905/1907* oraz *Walki chłopów Królestwa Polskiego w rewolucji 1905/1907* (wydane wspólnie z F. Tychem), dające przegląd postaw społeczno-politycznych ludności chłopskiej zaboru rosyjskiego. Zajmując się dziejami na początku października 1939 r. klasy robotniczej, otworzył szeroką płaszczyznę przedsięwzięć badawczych wydawnictwami przez siebie redagowanymi: *Źródłami do dziejów klasy robotniczej na ziemiach polskich*, publikowanymi pod jego redakcją studiami historycznymi *Polska Klasa Robotnicza*, a także syntezą *Dzieje klasy robotniczej*.

Pionierskie badania nad klasą robotniczą rozpoczął od studiów nad genezą, ukształtowaniem i rozwojem białostockiego okręgu przemysłowego. Formułował i odpowiadał na pytania, jakie obiektywne i subiektywne czynniki sprawiły wyniesienie tej najmłodszej klasy nowożytnego społeczeństwa na czołową pozycję polityczną w życiu narodu. Inicjował szeroko zakrojone badania ankietowe dotyczące źródeł, dróg i zasięgu rekrutacji klasy robotniczej, jej składu społecznego i struktury zawodowej.

Jego wieloletnie doświadczenia edytorskie zaowocowały wydaniem wspólnie z F. Tychem obszernego studium o źródłach do dziejów Polski okresu 1850–1918. Jest to jedno z podstawowych opracowań metodycznych, wyznaczających zasady wydawania źródeł do historii ostatnich dwóch wieków.

W ramach działalności dydaktyczno-wychowawczej i kształcenia młodej kadry prowadził wykłady kursowe i monograficzne na Uniwersytecie Warszawskim, a w zakresie Studium Nauk Politycznych na Politechnice Warszawskiej. Od 1954 r. był członkiem Rady Naukowej IH, PAN.

W latach siedemdziesiątych XX w. wykładał na paryskiej Sorbonie. Uczestniczył w wielu konferencjach naukowych w państwach europejskich.

Jako wybitny znawca zasobów archiwalnych w Polsce i ZSRR przyczynił się przez ich edycję do wzbogacenia warsztatu badawczego historyków dziejów najnowszych Polski.

Od wczesnej młodości był aktywnym działaczem organizacji społeczno-politycznych. W 1946 r. wstąpił w szeregi PPS, a od zjednoczenia polskiego ruchu robotniczego był członkiem PZPR.

Za osiągnięcia w pracy naukowej, edytorskiej, dydaktycznej i społecznej uhonorowany został odznaczeniami i nagrodami państwowymi. Odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Złotym Krzyżem Zasługi. W 1976 r. Komitet Nagród Państwowych przyznał mu Nagrodę Indywidualną pierwszego stopnia w dziedzinie nauki za nowy kierunek badań nad dziejami klasy robotniczej w Polsce w XIX i XX w. i ich syntezy w zbiorach studiów i rozpraw *Polska klasa robotnicza* (t. I-VII) i *Polska klasa robotnicza – zarys dziejów*.

Profesor Stanisław Kalabiński zmarł 18 października 1980 r. Pochowany został w rodzinnym grobie na Powązkowskim Cmentarzu Wojskowym w Warszawie.

Źródła

- Instytut Historii PAN, Dział Kadr, akta osobowe prof. dr. hab. Stanisława Kalabińskiego.
- Archiwum domowe rodziny Kalabińskich w Warszawie.
- Jan Przemsza-Zieliński, *Jeden z tysięcy Zagłębiaków. Rzec o płk. Stanisławie Kalabińskim, ostatnim dowódcy śląsko-dąbrowskiej Obrony Narodowej*, Sosnowiecka Oficyna Wydawniczo-Autorska „Sowa-Press”, 1998.